

Date arheologice și istorice cu privire la Maramureș și Sighetu Marmăției

Dr. Carol Kacsó

*Muzeul județean de istorie și arheologie
Baia Mare*

În anul 2003 apărea în Israel, sub egida Association of Former Szigetians in Israel, având ca editori pe Yitzhak Alfassi, Eli Netzer și Anna Szalai, coordonarea și supervizarea fiind asigurate de Hanan Akavia, o monumentală carte despre istoria comunității evreiești din Sighetu Marmăției: *The Heart Remembers Jewish Sziget. Sighet Sziget Sighetul Marmăției Máramarosziget.*

Primele familii de evrei au sosit în Maramureș la începutul secolului XVIII pentru a-și întemeia un nou destin. Ele au fost urmate de altele, astfel că numărul lor a crescut permanent. Rolul lor în viața economică, socială și culturală a orașului Sighetu Marmăției, dar și a Maramureșului în ansamblul său a fost deosebit. Cartea a fost scrisă pentru a demonstra acest fapt. Ea este totodată o mărturie de grațitudine față de generații de înaintași, a căror viață a fost nu rareori tulburată de nepăsarea, indolența, răutatea, invidia unora, dar a fost și înfrumusețată de gesturile, atitudinile și manifestările de bunăvoință, încredere, înțelegere și compasiune ale altora.

Domnul Akavia mi-a solicitat un scurt text cu date arheologice și istorice referitoare la Maramureș și Sighetu Marmăției, date care au fost parțial reținute în capitolul introductiv al lucrării.

Întrucât consider că menționatele date pot interesa și cititorii anuarului muzeului sighetean, am solicitat editorului revistei, domnului dr. Mihai Dăncuș, introducerea textului meu în sumarul volumului în pregătire pentru publicare. Având în vedere caracterul lucrării pentru care a fost scrisă inițial contribuția, ea nu este augmentată cu note de subsol. Pentru a suplini această lipsă, anexez la sfârșit o bibliografie selectivă.

Sighetu Marmăției, localitate aflată la confluența râurilor Iza și Tisa, are o istorie documentată în izvoare scrise de aproape șapte secole. Prezența umană în această regiune extrem de prielnică habitatului are însă, firește, o vechime mult mai mare. Cele mai vechi urme de locuire datează din jur de 40 000 î. e. n. De la această dată, Maramureșul a fost locuit permanent cu o intensitate mai mică sau mai mare până în prezent.

La Sighetu Marmăției și în jurul său au fost descoperite numeroase vestigii arheologice, cele mai spectaculoase fiind cele ce aparțin mileniului II și începutul mileniului I î. e. n. Una dintre așezări se afla pe Dealul Solovan, impunătoarea ridicătură ce domină orașul,

străbătut de mai multe pârauri, ce se varsă în Iza, care curge la poalele sale. Dealul a reprezentat, cu siguranță, un loc sacru pentru oamenii epocii bronzului, în același timp însă și un loc de refugiu pentru ei în perioade de conflicte, aici fiind ridicată o vastă cetate de pământ cu val și șanț de apărare. Tot pe Dealul Solovan au ieșit la iveală numeroase piese de bronz. Câteva dintre acestea au fost descoperite, în condiții dramatice, în toamna anului 1944, de către dr. Emeric Bender într-o pădure din Valea Blidarului. Datorită vremurilor tulburi de atunci, el a reîngropat majoritatea obiectelor găsite – mai multe cești și farfurii de bronz – la rădăcina unui copac. Partea reîngropată a descoperirii nu a mai fost niciodată regăsită, întrucât descoperitorul a dispărut (a fost, probabil, deportat). Povestea descoperirii și numele celui căruia i-o datorăm sunt însă consemnate în literatura de specialitate.

Mărturiile arheologice dovedesc faptul că Maramureșul este una din cele mai bogate regiuni europene cu descoperiri din epoca bronzului. Oamenii acestei epoci s-au ocupat și cu extracția și prelucrarea minereurilor, precum și cu confecționarea obiectelor de bronz și de aur. Acestea nu au fost destinate doar folosinței locale, ci și pentru schimb, chiar cu regiuni foarte îndepărtate, cum ar fi cele de pe coasta de nord a Mării Negre.

După o perioadă îndelungată de înflorire excepțională a civilizației în bazinul izvoarelor Tisei a urmat, începând cu secolul VIII î. e. n., o perioadă în care comunitățile locale au dispus, se pare, de mijloace materiale mai modeste. Este cert că regiunea și-a pierdut importanța economică deosebită pe care a avut-o încă în pragul mileniului I î. e. n., dar și în perioada imediat următoare, aceasta datorită scăderii cerinței de metale neferoase, dar și a resurselor ce puteau fi exploatate cu tehnologia atunci cunoscută.

Din perioada de sfârșit a epocii fierului, adică ultimele secole ale mileniului I î. e. n. și primul secol al mileniului I e.n., este cunoscută și denumirea generală a populației care a locuit în Maramureș. Este vorba de daci, care și-au întemeiat așezările mai ales în zona de la nord de Tisa.

În anul 106 e.n., după mai multe războaie, Dacia a fost cucerită de Imperiul roman. Dorind să-și asigure granițe cât mai ușor de apărat, la hotarul cu așa-zisa lume barbară, romanii n-au ocupat decât o parte a teritoriului locuit de daci. Maramureșul, ca de altfel și alte regiuni aflate la nord și la nord-vest de Munții Meseșului, a rămas în afara provinciei romane. Populația de aici a fost însă puternic influențată de lumea romană, dovadă în acest sens fiind prezența unor produse ce proveneau din ateliere provinciale. În plus, moneda folosită era cea romană.

Cercetările arheologice din Maramureș referitoare la perioada de după retragerea romană din Dacia (anul 274 e.n.) sunt încă puține. Este evident că și aici s-au produs profunde transformări, în condițiile apariției unor fenomene istorice noi, care au afectat evoluția întregului spațiu carpato-dunărean. Cel mai important dintre aceste fenomene a fost apariția în valuri succesive, alături de populația locală, a unor popoare migratoare. Prezența lor a avut o durată diferită de la o etapă la alta, la fel și rolul și influența lor istorică au fost deosebite.

Deși reduse ca număr, descoperirile din Maramureș indică faptul că în bazinul izvoarelor Tisei nu s-au produs discontinuități de lungă durată ale habitatului, începând cu secolele III-IV e.n. până în plin ev mediu, în vremea în care documentele de cancelarie consemnează rețeaua densă a satelor maramureșene.

Este de asemenea sigur că în etape diferite au pătruns aici colectivități străine mediului original. Astfel, Maramureșul a fost atins de unul din valurile timpurii ale migrației slave. Urmele acestora se constată arheologic, dar se resimt și în toponimia de origine slavă care se întâlnește în Maramureș în izvoarele scrise din secolele XIV și XV.

Aceleași documente atestă existența masivă a populației românești. Aceasta este documentată, cel puțin pentru secolul XIII, și pe cale arheologică.

De fapt, prima informație documentară de care dispunem despre Maramureș și, totodată, prima mențiune în izvoare a acestui nume datează de la 1199. Este vorba de o diplomă prin care regele Emeric răsplătește pe comitele Laurențiu în comitatul Sopron pentru slujbe credincioase și mai ales pentru ajutorul dat cu prilejul unui accident petrecut "in Maramorisio tempore venationis".

Înaintarea regatului maghiar în direcția vârfului arcului carpatic s-a produs în mai multe etape, iar prezența regelui Emeric în Maramureș înainte de 1199 a fost interpretată de istorici ca fiind consecința unei expediții vânătoarești-militare în afara granițelor de atunci ale Ungariei.

Următoarea știre documentară despre Maramureș datează de la 31 decembrie 1271. Este vorba de un privilegiu acordat oaspeților din Korolevo, în care se stipulează libertatea de a pescui în Tisa, de la hotarele pământului lor și până la "indagines silve Maramarosi". Privilegiul a fost acordat cu prilejul prezenței regelui Ștefan V în Ugocea, ținut vecin cu Maramureșul.

O săptămână mai târziu, la 6 ianuarie 1272 regele era "in Maramvrissio" și dădea de aici o diplomă unei familii de slujitori regali din comitatul Sopron, care se aflau desigur în suita regală.

Tot din aceste zile și în legătură cu pătrunderea regelui și a suitei sale dincolo de "întăriturile pădurii Maramureș" trebuie să fie și o diplomă acordată unei familii nobiliare, privind localitatea Visc din Maramureș. Era menționată acum prima pătrundere efectivă a autorității regatului maghiar în Maramureș, reprezentată de o cucerire de pământuri, care au fost alipite comitatului alăturat Ugocea. Dania a fost întărită în 1281 de către regele Ladislau IV.

Spre sfârșitul secolului XIII au fost întemeiate primele așezări de oaspeți regali germani și maghiari la Hust, Visc, Teceu și Câmpulung la Tisa. Ele sunt consemnate într-un document din 1299, în care episcopul Transilvaniei se plânge regelui Andrei III pentru încălcarea drepturilor sale de către episcopul de Agria, care "grăbindu-se mai mult decât trebuia, sființise niște locuri de cimitire în câteva sate aflate în Maramureș".

Alte documente scrise timpurii despre Maramureș datează de la 1300 și 1303, în ultimul apărând pentru prima dată și titlul de comite maramureșean.

Prima menționare cunoscută în documente a localității Sighet Marmației provine din anul 1334. Un Benedict, paroh de Sighet, este prezent în listele decimeii papale sub arhidiaconatul de Maramureș plătiind aceeași sumă cu parohul de Hust și dublu în raport cu parohia din Câmpulungul învecinat. Același Benedict este menționat ca "rector ecclesiae de Zygeth" la 1346.

Numele localității este evident de origine maghiară, la fel ca și ale altor câteva așezări maramureșene, precum leud, Șieu, Șugătag, Virișmort, Sarasău, și ilustrează poziția sa, între mai multe ape. Topografic și toponimic ea nu moștenește o așezare anterioară, chiar dacă teritoriul pe care s-a edificat a fost locuit chiar în etapa ce a precedat nemijlocit întemeierea sa.

O nouă menționare a Sighetului apare la 1349, atunci când voievodul Ioan, fiul lui Iuga, și Nicolae, fiul lui Petru, întocmesc în "Zigeth" o relatare către regele Ludovic în legătură cu drepturile lui Giula, fiul lui Dragoș, în moșiile Giulești și Nireș.

Privilegiile cu caracter orășenesc acordate în 1329 de către regele Carol Robert celor patru așezări de oaspeți regali din Maramureș (Visc, Hust, Teceu, Câmpulung) se extind și asupra Sighetului în 1352, prin diploma dată de regele Ludovic I. În 1385, orașul Sighet apare ca reședință comitatensă, de unde se emit documente, iar în 1392 "Possessio seu villa nostra libera...Zygeth" este dăruită familiei Drăgoșeștilor (Drágffy). Această danie este întărită la 1397.

Deși localitatea Sighet a primit, chiar dacă puțin mai târziu decât celelalte așezări de oaspeți regali din Maramureș, în cursul secolului XIV privilegiile orășenești, ea nu s-a deosebit prea mult

încă în această perioadă de alte aşezări maramureşene, dovadă în acest sens fiind şi faptul că soarta sa a urmat-o pe cea a multor sate din regiune, ea intrând, la fel ca şi acestea, în stăpânirea familiei Drágffy. Dezvoltarea sa ca oraş, până la nivelul la care se poate vorbi de o deosebire calitativă în raport cu aşezările din jur, s-a petrecut în secolul XV, odată cu organizarea cămărilor regale ale sării.

Situaţia totuşi privilegiată a Sighetului şi-o recapătă după confiscarea sa de la familia Drágffy, aşa cum rezultă dintr-un act întocmit la 1404 de către vicecomitele maramureşean. În 1406, oraşul participă la o mărturie a "opidorum nostrorum regalium". O hotărnicire din 1459, după ce delimitează teritoriul din jurul aşezării, pe malul de sud al Tisei, numeşte un hotar la izvoarele Marei, spre Baia Mare. Nu este vorba de stăpânirea de către sigheteni a munţilor dintre valea Marei şi Oaş, unde se întindeau încă din secolul precedent hotarele cnezatelor Marei şi, respectiv a Cosăului, ci de apartenenţa la Sighet în această vreme a unor părţi din munţi, ca şi în cazul satelor româneşti, care îşi aveau locurile din munţi distincte de vatra satului.

În 1472, regele Matei Corvinul întăreşte privilegiile oraşului. Aceleaşi privilegii sunt întărite şi de către principele transilvănean Gábor Báthory în 1611. Între timp, la 1551, Sighetu primeşte dreptul de a ţine târguri. Un eveniment important în istoria oraşului s-a petrecut în 1556, atunci când biserica romano-catolică a fost preluată de reformati cu majoritatea credincioşilor. Anul 1659 este de asemenea remarcabil pentru Sighet, întrucât atunci i s-a acordat, de către împăratul Leopold, dreptul de stemă.

Deşi astăzi se păstrează foarte puţin din oraşul medieval Sighetu Marmăţiei, acesta a fost fără îndoială un centru înfloritor în cursul secolelor XV-XVII, unde au funcţionat numeroase bresle, unde a avut loc o intensă activitate comercială, unde s-a desfăşurat, datorită şcolii şi bisericii, o viaţă spirituală la un nivel comparabil cu al altor oraşe transilvănene. Sighetu Marmăţiei a fost totodată cea mai importantă aşezare umană dintr-o regiune caracterizată prin prezenţa îndelungată a mai multor etnii.

ARCHÄOLOGISCHE UND HISTORISCHE DATEN BEZÜGLICH DER MARAMUREŞ UND SIGHETU MARMĂȚIEI

(Zusammenfassung)

2003 erschien in Israel ein monumentalisches Buch über die Geschichte der jüdischen Gemeinde aus der Stadt Sighetu Marmăției: *The Heart Remembers Jewish Sziget. Sighet Sziget Sighetul Marmăției Máramarosziget.*

Ich wurde ersucht, einen Text mit archäologischen und historischen Daten bezüglich der Maramureș und Sighetu Marmăției zu schreiben. Die Daten wurden teilweise in das Einführungskapitel des erwähnten Buches eingeführt. Jetzt veröffentliche ich diesen Text *in extenso* und füge auch eine selektive Bibliographie hinzu.

Die archäologischen Funde und Befunde beweisen das Vorhandensein der Zivilisation in der Maramureș in allen vor- und frühgeschichtlichen Perioden, während die ersten schriftlichen Quellen über die Maramureș in den 12.-13. Jh. datiert werden. Zum ersten Mal wird Sighetu Marmăției in einem Dokument vom Jahre 1334 erwähnt. Im Laufe der Jahrhunderte wird diese Stadt das administrative Zentrum der Gegend.

Bibliografie selectivă

1. **V. Bélay**, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei a megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Budapest, 1943.
2. **G. Cristea, M. Dăncuș**, *Maramureș. Un muzeu viu în centrul Europei*, București, 2000.
3. **H. Daicoviciu, O. Bandula și I. Glodariu**, *Cercetările de la Oncești din Maramureș*, StCercMaramureșene 1, Baia Mare, 1965
4. **M. Dăncuș**, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986.
5. **S. Foltiny**, *Einige spätbronzezeitliche Goldfunde aus Siebenbürgen im Naturhistorischen Museum*, AnnNaturhistorMusWien 72, 1968, 703-711.
6. **K. Horedt**, *Așezarea fortificată din perioada tîrzie a bronzului de la Sighetul Marmăției*, Baia Mare, 1966.
7. **G. M. Iuga**, *Monede din tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Teceu – Les monnaies du trésor de deniers romains découvert à Teceu (Maramureș)*, Marmatia 7/1, 2003, 229-247.
8. **T. Ivanciuc**, *Descoperiri arheologice inedite în Țara Maramureșului*, ActaMusMar 3, 2005, 277-283.
9. **C. Kacsó**, *Contribuții la cunoașterea metalurgiei cuprului și bronzului în nord-vestul României – About the knowledge of the metallurgy of copper and bronze in the North-Western part of Romania*, Apulum 15, 1977, 131-154.
10. **C. Kacsó**, *Date noi cu privire la tezaurul de aur de la Sarasău – Neue Daten bezüglich des Goldfundes von Sarasău*, SCIVA 32, 1981, 371-381.
11. **C. Kacsó**, *Precizări cu privire la descoperirile de bronzuri din Maramureș – Bemerkungen zu den Bronzefunden in Maramureș*, StComSatu Mare 15-16, 1998-1999, 45-70.
12. **C. Kacsó**, *Date noi cu privire la preistoria Maramureșului – Neue Daten zur Vorgeschichte in der Maramureș*, Angustia 4, 1999, 55-70.

13. **C. Kacsó**, *Date cu privire la expoatările timpurii de sare în Maramureș*, în V. Cavruc, Andrea Chiricescu (ed.), *Sarea, omul și timpul. Catalog de expoziție*, Sfântu Gheorghe, 2006, 97-121.
14. **V. Kotigoroško**, *Ținuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n.–IV e.n. (Perioadele La Tène și romană)*, BiblThrac XI, București, 1995.
15. **J. Mihályi**, *A történet előtti Máramaros*, Manuscris la Direcția județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, Baia Mare.
16. **I. Mihályi**, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900.
17. **F. Nistor, A. Vulpe**, *Bronzuri inedite din Maramureș în colecția prof. Francisc Nistor din Sighetul Marmației – Bronzes inédits appartenant à la collection du Professor Francisc Nistor de Sighetul Marmației*, SCIV 20, 1969, 181-194.
18. **A. Păunescu, C. Ivanciuc**, *Noi descoperiri paleolitice în România – Nouvelles découvertes paléolithiques en Roumanie*, SCIVA 42, 1991 205-220.
19. **R. Popa**, *Biserica de piatră din Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea – L'église en pierre de Cuhea et quelques problèmes concernant l'histoire du Maramureș au XIV^e siècle*, SCIV 17, 1966, 511–528.
20. **R. Popa**, *Cnezatul Marei. Studii documentare și arheologice în Maramureșul istoric*, Baia Mare, 1969.
21. **R. Popa**, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, BiblIst 25, București, 1970.
22. **R. Popa**, *Noi cercetări de arheologie medievală în Maramureș. Șantierul Sarasău – Nouvelles recherches d'archéologie médiévale au Maramureș. Fouilles de Sarasău*, SCIV 22, 1971, 601–626.
23. **R. Popa**, R. Harhoiu, *Mărturii arheologice din Maramureș aparținând mileniului I e. n. – Archäologische Zeugnisse aus Maramuresch aus dem I. Jahrtausend u. Z.*, SCIVA 40, 1989, 249–272.
24. **R. Popa, G. M. Iuga**, *Noi cercetări arheologice și lucrări de conservare la Cuhea (Bogdan Vodă) în Maramureș*, Marmatia 8/1, 2005, 297-310.
25. **R. Popa, M. Zdroba**, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966.
26. **R. Popa, M. Zdroba**, *Ctitoria cnezilor giuleșteni. Un nou monument românesc de piatră în Maramureș – L'église de knèzes de Giulești. Un nouveau monument roumain en pierre au Maramureș*, SCIV 20, 1969, 267–285.
27. **C. Preda**, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.
28. **I. Stanciu**, *Descoperiri din a doua jumătate a mileniului I î.H. și mileniul I d.H. în județul Maramureș – Les découvertes provenant de*

la seconde moitié du 1^{er} millénaire av. J.-C. et du 1^{er} millénaire ap. J.-C.–departement de Maramureș, EphNapocensis 2, 1992, 169-191.

29. **V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cosma**, Solotvino – "Cetate" (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu, BiblThracologica XXXIII, Cluj-Napoca, 2002.

30. V. V. Vizauer, *Un denar roman de la Sighetu Marmăției – Ein römischer Denar von Sighetu Marmăției*, Marmatia 7/1, 2003, 219-228.

31. **A. Vulpe**, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München, 1970.

32. **J. Winkler**, *Despre tezaurul monetar descoperit la "Juncad" Sighetul Marmăției în secolul XIX (?) – Über den in "Juncad" Sighetul Marmăției im XIX (?) Jh. gefundenen Münzhort*, StComSatu Mare 2, 1972, 207–225.